Murai András – Tóth Eszter Zsófia

„Doktor úr kérem …”
Diskurzusok a szexualitásról az Ifjúsági Magazinban (1965-1989)[1]

Az Ifjúsági Magazin közel 300 lapszámát végigkövetve kirajzolódik, hogyan érvényesült a szocialista rendszerben a nyilvános beszéd közvetett kontrollja - többek között - a szexualitásra vonatkozóan. Az IM két és fél évtizedes szocialista időszakbeli történetéből olyan jellemző témákat, műfajokat és módszereket emelünk ki, amelyek megmutatják, hogyan igyekezett a magazin befolyásolni a fiatalok értékítéletét és terelgetni szexuális magatartását. A lap írásai olyan hatalmi mechanizmust mutatnak, amely nem egyszerűen helyet adott, jogot biztosított a szexualitásról és a párkapcsolatokról való beszédnek, hanem előállította azt, miközben mindvégig megtartotta az arról folyó diskurzus kontrollját.

„Aki a szexualitásról beszél, bizonyos mértékig kivonja magát a hatalom fennhatósága alól” – írja Michael Foucault a szexualitás történetéről szóló könyvének bevezetőjében (Foucault, 1996: 10). Hiszen ha tiltások veszik körül, ha a hallgatás jellemzi a hozzá való viszonyt, akkor az, aki nyilvánosan beszél róla, szabályt sért, és felvillantja a szabadság lehetőségét. A szocialista rendszer nyilvánosságában Foucault állítását a következőképpen kell módosítanunk: aki a szexualitásról beszél, csakis a hatalom fennhatósága alatt teheti azt. Az Ifjúsági Magazin cikkeit vizsgálva arra keressük a választ, mit jelentett a Kádár-korszakban a szexualitás és a hatalom közti viszony, és milyen módon bővült évről évre a szexualitásról, testiségről és párkapcsolatokról szóló nyilvános beszéd.

A már életében legendás, a mostani 30-as, 40-es generáció tagjai számára valószínűleg ma is emlékezetes Veres Pál doktor rovatát, a Doktor úr kérem…-et épp azért választottuk tanulmányunk címéül, mert jól jellemzi a lap működésének kettős mechanizmusát: a paternalisztikus szemlélet, a nevelő szándék, valamint az egyre szabadabb témaválasztás és nyelvhasználat összefonódását. Az IM, amely a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség hivatalos lapja volt, így tekinthetjük a hatalom meghosszabbított kezének, mégis élenjárt a testiség és szexualitás tematizálásában.

Az 1957-ben indult Magyar Ifjúságnak, és az 1965-ben debütált Ifjúsági Magazinnak majd harminc évig nem volt vetélytársa.[2] A két sajtóorgánumot összehasonlítva úgy tűnik, hogy az IM - a rendszer korlátozott nyilvánosságához képest – szélesebb körűen és színesebben tájékoztatta a fiatalokat a hazai és a külföldi popzene aktualitásairól, hasábjain lehetett olvasni először Magyarországon a Rolling Stones-ról, külön divatrovat szólt a korabeli trendekről. Több ízben vitasorozatot kezdeményeztek a csövesekről, a punk-jelenségről, de tudósítottak a délegyházi nudista strand létrejöttéről is, és a topless engedélyezéséről a kijelölt budapesti strandokon. Ezért is választottuk elemzésünk tárgyául az Ifjúsági Magazint, mert a havilap a hivatalosan elfogadott erkölcsi normák határait tágítva folytatott diskurzust a testiségről és a fiatalok szerelmi életéről.

A módszerről

Az Ifjúsági Magazin 1965 és 1989 között megjelent, közel 300 lapszáma képezi az elemzés alapját, amit a lap egykori munkatársainak visszaemlékezéseivel egészítünk ki. Célunk a testiségről, a párkapcsolatokról és a szexualitásról szóló szövegek előállításának és szabályozásának stratégiáit rekonstruálni. Elemzésünk tárgya tehát nem a szexualitás, hanem a szexualitásról való beszéd, pontosabban annak vizsgálata, milyen eljárások, módszerek szabályozták a diskurzus termelését. Ellenőrzésének, vagy Foucault szóhasználatában „ritkításának” célja a diskurzus veszélyeinek

1 E tanulmány a Múlt-kor 2012 nyári számában megjelent „Válogatott magánügyek” című cikkünk bővített, átdolgozott változata.

2 A nyugati törekvések magyarországi fogadókészségének dilemmáit mutatja az az eset, mikor 1986-ban a Playboy fotósai a magyar kormány költségén szerettek volna hazánkban szép lányokat fotózni. A pártdokumentumokból nem derül ki, megvalósult-e lap kérése. A „Playboy-ügyről” lásd Simon István: Kettős mérce:az erotika befektetési előnyei a szocializmusban. archivnet.hu/kuriozumok/kettos_merce_az_erotika_befektetési_elonyei_a_szocializmusban. Utolsó letöltés 2012. augusztus 1.

csökkentése, a véletlenszerű megjelenés kizárása (Foucault 1998: 51). Három szempont köré csoportosítottuk az IM témához kapcsolódó szövegeit. 1.) a megszólalók – ahogy Foucault fogalmaz: „nem mindenki beszélhet bármiről", kik tehát azok a szereplők, akiknek véleménye bekerül a lapba. 2.) a megszólalás műfajai (viták, levelezési rovatok, szerkesztői kommentárok). 3.) a témák és a szóhasználat változása a két és fél évtized során.

Interjút készítettünk Dési Péterrel, aki az 1980-as évek második felében volt főszerkesztője a lapnak, Molnár Mártával, a levelezési rovat volt vezetőjével, és Karalyos József fotóssal.[3] A múltat felidéző történeteket, élménybeszámolókat nem objektív forrásnak tekintjük, amelyek segítségével a fehér foltok eltűnnek és feltárul az „igazság", mondjuk a cenzúra működésére, a hatalom és a sajtó viszonyára vonatkozóan. Mint minden visszaemlékezést, így a korabeli „médiamunkásokkal" készített interjúkat is a múlt jelenbeli reprezentációjának kell tekintenünk, amelyeknél számolnunk kell a nosztalgia vonzerejével, az események szelektálásával, és azzal is, hogy az elbeszélt múlt az alanyok jelenbeli identitás-szükségletei által megszerkesztettek.[4] Ezért az interjú szövegeit „szubjektív forrásként" (Sipos, 2007: 353) kezeljük, amelyek újabb nézőpontokat, adalékokat jelentenek a lap korabeli működésének (re)konstrukciójához. Most elsősorban az olvasói levelek hitelességére vonatkozó részeknél idézünk a visszaemlékezésekből.

Közügy-e? Az IM küldetéstudata

Közügy-e a szexualitás? A magánjellegű problémák a nyilvánosságra tartoznak-e, s van-e létjogosultságuk a lapban? Az IM küldetéstudatát alapvetően meghatározó dilemma újra és újra megfogalmazódott, vagy a levélírók által, vagy az újságot írók önmaguknak tették fel a kérdést a szexualitás és a nyilvánosság viszonyára vonatkozóan. Mivel az IM létrejöttétől kezdve feladatának tekintette a társadalmi párbeszéd megteremtését a párkapcsolatok és a szexualitás területén is, a probléma lényegében a „hogyanra" vonatkozott.

Az IM szerkesztői, úgy tűnik, úgy vélték: a tizenéveseknek a magánélet erkölcsi kérdéseit feszegető leveleire „általánosan irányt mutató választ" kell adniuk. Az 1974. decemberi számban például egy olvasói levél írója rákérdezett arra, hogy a nyilvánosságra tartozik-e a magánélet. Az újságíró válaszában szülő- és tanárhelyettesítő szereppel ruházta fel magát: a tizenéveseknek nincs kihez fordulniuk, ezért a lap újságíróitól kérhetnek tanácsot az őket érdeklő, kényesnek számító témákban is. Molnár Márta, aki a lap levelezési rovatát vezette, a vele készített interjúnkban úgy idézte fel a lap szerepét, hogy egyfajta kommunikációs csatorna volt a fiatalok között: „a még nem létező internetet pótolta, a kommunikációs problémával küzdő fiataloknak segített."

Bár a Kádár-korszak Magyarországán cenzúrahivatal nem létezett, így cenzorok sem voltak, a lapok újságírói alapvetően tisztában voltak azzal, mely témák nem hozhatóak nyilvánosságra, és melyekről nem kezdeményezhető vita. Írás közben működött az öncenzúra, illetve megpróbáltak szimbolikusan írni kínosnak számító kérdésekről. Abszolút tabunak számított 1956 nem ellenforradalomként való értékelése, a szegénység, a hajléktalanság ábrázolása tényfeltáró riportokban. 1985-ig belügyminisztériumi utasítás rendelkezett arról, hogy kábítószerrel kapcsolatos témák nem láthatnak napvilágot. A lapok főszerkesztői az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály által szervezett heti értekezleteken tájékozódtak az aktuális irányvonalakról és arról, ha valamilyen területen mégis tabut sértettek. A szexualitás azonban nem számított abszolút tabutémának. Ennek egyik elsőrendű oka az volt, hogy a „szocialista emberrel" kapcsolatos erkölcsi elvárások megfogalmazásának legitim terepe volt a szexualitásról szóló közbeszéd, és az állampolgári magatartások terelgetése a hivatalosan erkölcsileg helyesnek tartott útra.

A közvetett cenzúra működésére jó példa a KISZ Központi Bizottsága Agitációs és Propaganda Osztályán készült 1983-as Ifjúsági Magazin-értékelés.[5] Az „állásfoglalás" a lap tevékenységéről, és „határozat további feladatairól" a lap képviselte értékek általános kritikája, illetve az elvárt, követendő magatartás megfogalmazása. Az értékelésből kiderül, hogy „az ifjúsági mozgalom eszméit, céljait" kellene közvetítenie a lapnak a fiatalok felé, de ebben jelentő-

3 Interjú Dési Péterrel. Készítette: Tóth Eszter Zsófia, Budapest, 2012. február 1.
Interjú Karalyos Józseffel. Készítette: Tóth Eszter Zsófia, Budapest, 2012. január 25.
Interjú Karalyos Józseffel és Molnár Mártával, Budapest, 2012. február 18.

4 Az újságírói visszaemlékezések használról és használhatóságáról a médiatörténetben lásd Sipos (2007).

5 http://rimretro.hu/doc.php?id=40 Utolsó letöltés 2012. augusztus 1.

sek a hiányosságai. Bár a lap a példányszám növelésében „szép eredményeket ért el”, hiszen 300.000 példányban készül, ugyanakkor „felmérhetetlen károk veszélyét hordozza magában”, hogy „az írások indokolatlanul nagy részét jellemzi az értékelés, a kritikai megközelítés hiánya.” A KISZ álláspontja szerint „a lapban felborultak az egészséges terjedelmi arányok, túlsúlyba kerültek az extremitások, az illusztrációs anyagban a jó ízlést borzoló fényképek …”. Az állásfoglalás szerint az olvasóban torz kép alakulhat ki a magyar fiatalságról, mivel az IM túl sokat foglalkozik a punk-jelenséggel, „a szerelmet kizárólag a szexualitásban kereső” fiatalt jeleníti meg. Határozottabb nevelő funkciót várt el tehát a KISZ az IM-től; bár dicséretesnek tartotta, hogy a lap minden „lakkozás” nélkül tükrözi a magyar fiatalság problémáit, de elsődleges feladata az ízlésformálás, a „helyes életszemléletre nevelés”, ehhez pedig több kritikára, kevesebb tömegízlést kiszolgáló írásra van szükség.

Az IM-mel szembeni KISZ-kritikának egyik kiváltó oka talán az 1982 októberi szám nyitó borítójának és hátoldalának ellentmondásossága lehetett. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom előtt tiszteleg a kollázs (Marx, a forradalmi – Feltámadott a tengeres - Petőfi, és Lenin az ünnepi képen), melynek felső harmadát vörös zászló teríti be. A hátoldal azonban a délegyházi nudista strandon készült fotón két meztelen kamaszt mutat hátulról, egész alakos képen. Ha kiterítjük a lapot, Lenin feje a fiú meztelen fenekével majdnem egy vonalba kerül. Az IM tehát egyidejűleg két funkciónak tett eleget: igyekezett megfelelni a hivatalos elvárásoknak, miközben a fiatalok igényeire is odafigyelt, felszínre hozott és a hivatalos diskurzusba emelt témákat, hogy a lap minél kedveltebb és keresettebb legyen az olvasóközönség számára.

Megszólalási módok

Ki beszél és milyen pozícióból a párkapcsolatok problémáiról és a szexualitásról? Ki az, aki felteszi a kérdéseket, és ki az, aki tudja és kimondhatja a helyes válaszokat?

Nyilvános vallomások – az olvasói levelek

Ha a fiatalok viszonya a családi élethez, a párválasztáshoz és a szexualitáshoz „közügy”, társadalmi jelenség, akkor meg kell hallgatni az érintettek véleményét: leveleken, kérdéseken keresztül problematizálni a területet, majd ezt követően dönteni a helyes és elvárható magatartásról - vagyis a szexuális viselkedést a tudás és az erkölcs általánosabb rendjébe kell illeszteni. A hozzájuk érkező levelek magas számát az IM több helyen azzal indokolta, hogy a fiataloknak nincs kihez fordulniuk, nincs honnan tájékozódni, a lapnak ezt a funkciót is be kell töltenie. Az olvasói levelek tehát olyan nyilvános vallomások, amelyek – az önkéntességük látszatából fakadóan – a rendszer demokratikusságát és a lap szükségességét legitimálják. Vannak, akik tanácsot kérnek, vannak, akik beszámolnak tapasztalataikról, megint mások hozzászólnak levelekhez, témákhoz – e három megnyilvánulás természetesen egyetlen levélben is összekapcsolódhat.

Akkor is és most is felmerül a kérdés, reálisak-e az olvasói levelek, kik a szerzők valójában? Kétségtelen, hogy gyakran különös történetekről olvashattunk az Ifjúsági Magazinban, amelyek jogosan tették kétkedővé az olvasót. Nézzünk egy példát! 1981-ben a lap sorozatot indított arról, hogy a fiataloknak fontos-e a komoly kapcsolat, vagy inkább több könnyű kalandra vágynak. A hozzászólók között egy középiskolás lány arról számolt be, hogy barátja közte és egy másik lány között nem tudott választani, ezért arra kérte őket, birkózással döntsék el, kivel járjon. A beszámoló szerint az iskola tornatermében lezajlott „szabályos” birkózásban a levélíró vesztett, a fiú a másik lányé lett.[6]

Egy levélre, melynek írója nem érti, miért fordulnak az IM-hez a fiatalok magánügyeikkel, az (anonim) újságíró így válaszol: „Jól tudom, hogy sokan brahiból, viccből is írnak, azonban nem könnyű szétválasztani a valós problémát a valótlantól.”[7] Azt, hogy a szerkesztőség – legalábbis hivatalból – komolyan vette a hozzájuk érkező leveleket, az 1979 szeptemberi számban megjelent, a Válogatott magánügyek rovatvezetőjének nyílt levele mutatja. Ebben kifogásolta a levélírók igénytelen stílusát, az akkor divatba jött megfogalmazásokat („lefeküdtem vele”, „egymásba zúgtunk”),

6 IM, 1981. november.

7 IM, 1981. március.

és „szabatos és szép stílusban megfogalmazott" leveleket vár.[8] A Válogatott magánügyek rovatban a levélírókat nem egyszer minősítette „butának", „ostobának" az újságíró, keményen kritizálva a stílusukat és tájékozatlanságukat.

Molnár Márta, aki a levelezési rovatot vezette, az interjúban elmondta, hogy az IM-nél volt időszak, mikor naponta 20-30 levelet is meg kellett válaszolni, melyeket témák szerint szortíroztak: szexuális tanácsadás, lelki és párkapcsolati problémák, divat, pályaválasztás, és területenként más-más újságíró, vagy szakember foglalkozott a levelekkel. Külön csoportosították a természetkedvelőket, a sportkedvelőket, az irodalomkedvelőket, beatkedvelőket, lemezgyűjtőket, bélyeggyűjtőket. Lehetett „szocialista országokbeli" fiatalokkal is levelezni.

1985-től már négy levelezési rovat elégítette ki a fiatalok érdeklődését: a Kedves IM elsősorban pályaválasztási tanácsokat adott, a Barátot keresünk címeket közölt, a Válogatott magánügyek lelki és párkapcsolati problémákra reagált, a Doktor úr kérem … rovatban pedig szexuális kérdésekben fordulhattak Dr. Veres Pálhoz.

„Nem voltak kamu levelek." – állította Molnár Márta az interjúban. Kivételt valószínűleg a korszak emblematikus figurájának számító Dr. Veres Pál rovata jelentett. Veres Pálnak a Magyar Ifjúságban és az IM-ben is állandó rovata volt, népszerűségéhez frivol stílusa és humora nagyban hozzájárult. Dési Péter szerint, aki az Ifjúsági Magazin főszerkesztője volt az 1980-as évek második felében, Veres Pál részben „konstruálta a leveleket", s persze biztosan voltak, akik brahiból írtak neki. (Komolyan lehet-e venni az olyan kérdéseket, mint „Szabad-e menstruációkor hajat mosni?"- „Féltem a hajam" jeligére.[9]) Ugyanakkor „a hetente érkező levelektől, amiket Pali bácsi kapott, nem lehetett az irodájába belépni". „Veress Pál nevével mindent el lehetett adni, ő egy korabeli celeb volt." – fogalmaz Dési.

Több interjú elkészítése után állíthatjuk, hogy a Veres Pállal kapcsolatos történetek központi szerepet játszanak a beszélgetésekben, és sajátos emlékelőhívó funkciójuk is van. Ahogy Karalyos József fogalmazott egy felidézett történet kapcsán: „Sokáig nevettünk. Azért mondom ezt el, mert elevenen él bennem, pedig negyedszázados ez a történet." Amikor az IM egykori fotósát arról kérdeztük, kitaláltak voltak-e a levelek, úgy jelenítette meg a lap helyzetét, hogy előfordulhatott ilyesmi. A módszert azonban rögtön Veres Pálhoz kötötte: „Szerintem voltak kitalációk is, amikor nem volt elég humoros, jópofa a levél, akkor kitaláltak. Ennek a fő zászlóvivője Veres Pál volt, aki ezt meghonosította." Úgy folytatta, hogy „inkább nem" a válasz arra kérdésre, kitaláltak-e a levelek, „ugyanis nem kellett ezt kitalálni, olyan furcsa levelek is jöttek (…) de attól tartok, a levelekben is lehettek tréfamesterek, ez nincs kizárva". Miután ezt kimondta, az interjúszituációt magánbeszélgetésként definiálta, és ekkor kezdett el bővebben beszélni a Veres Pál-jelenségről. Szerinte a Válogatott magánügyeket komolyan vették a szerkesztők. Veres Pál azonban „hobby orvos" volt, „remek újságíró, aki kitalálta magának a felvilágosító orvos szerepét, és a szexuális felvilágosítással haknizott."

Kétségtelen, hogy Veres Pál saját magát állította középpontba, hiszen a Doktor úr kérem … egy oldalas rovatban gyakran nem közölte az eredeti leveleket, csak a válaszokat, illetve a leveleket saját fogalmazásában adta közre. A Veres Pállal kapcsolatos történetek elősegítik azt is, hogy a diktatórikus múltra annak ironikus voltát hangsúlyozva emlékezzenek az elbeszélők. Karalyos József visszaemlékezése:

> „A másik (…) volt egy vidéki lány – ma már tudjuk, hogy létezik ilyen –, de akkor szinte meglepő volt, hogy ő azért jár az Operába, mert számára az okoz szexuális kielégülést, ha a korlátját simogatja az operaházi lépcsőnek. És mi akkor jót röhögtünk ezen, pedig léteznek ezek. (…) A másik, amire határozottan emlékszem, belesülnek ezek az ember emlékezetébe, Veres doktor a szexualitásról úgy írt, hogy ő humoros akart lenni, nyilvánvaló, később ezzel ő végighaknizta az országot, rejtett módon felvett kazetták jártak körbe, házibulikon hallgatták ezeket, a ki nem mondott szavak izgalma. (…) Ő egy óriási poéngyáros volt és meghívták. (…) Ő maga mesélte, nem mástól hallottam. Nővérképző, kétszáz nővér ül ott kis fityulákban, Veres doktor, minden külső adottság megvolt, megvan a kecskeszakáll hozzá, ami alátámasztotta, hogy ő orvos. Odament a táblához, nem köszönt semmit, húzott egy egyenes vonalat, utána húzott egy vonalat alatta még egyszer.(..) Majd a párhuzamos vonalra rajzolt egy kalapot és egy férfi nemi szervet. Azt mondta, kedves kollegák, ma itt a baszásról fogunk beszélni. Na, erre felállt hátul három nővér – ez is a történetének része –, hogy ezt

8 IM, 1979. szeptember, 61. o.

9 IM, 1986. augusztus, 57. o.

> nem hallgatja tovább. Utána szólt: ne siessenek, a lényegét nem mondtam el. Olyan volt, mint egy szelep az ő szerepe. Tudományos felvilágosítás orvosi jelmezbe öltözve. Mindenki elmehetett, mert nem egy pornó talk showra megy, hanem egy tudományos előadásra. Hát, így beszél a doktor úr, arról mi nem tehetünk.”

Karalyosnak ez az ábrázolásmódja rávilágít a korabeli sajtónyilvánosság kettőségére: amit Veres doktor a lapban nem írhat le, felvilágosító előadásaiban elmondja, és az az országban terjed.

Az interjú során Karalyos gyakran megjelenítette a jelen világot, szembeállítva a régivel, úgy értelmezve, hogy számára a régi sok tekintetben otthonosabb volt:

> „Ma ugye az van, én is barátkozom ezzel a helyzettel, hogy a lányok sokkal aktívabbak.(…) Én 18 évesen napokig azon rágódtam, hogyan szólítsak meg egy lányt az iskolában.(…) Veres doktor ebben a szerepben tökéletes volt. Ha ma élne, minden Való Világba beköltözne. Az Ifjúsági Magazin 40 éves találkozójára még eljött.”

Az olvasói levelek hitelességéhez fontos adalék, amit a társkereső rovatról mesélt Karalyos József: készített riportot olyan párokkal, akik az IM rovatának köszönhetően ismerkedtek össze.[10] „Százával jelentek meg az arcképes hirdetmények” – ami az IM küldetéstudatát erősítette: hiányt töltött be, segített a párkeresésben. Az 1980-as években már havonta fogadónapot is szervezett a lap, „ott ült a Veres Pali bácsi és témák szerint az újságírók, és személyesen adtak tanácsot.”

Úgy tűnik tehát, hogy az olvasói levelek jelentős része valóban az olvasók tollából született, ám az is valószínű, hogy a szexualitásra vonatkozó kérdések – különösen Veres Pál rovatában – időnként a fantázia szüleményei voltak. Akárhogy is volt: bennünket most a korabeli diskurzusok érdekelnek, ezért nézőpontunkból kevésbé releváns, hogy valódi olvasói tapasztalatról, vagy blöffről van szó, esetleg az újságíró írta a levelet – az a fontos, hogy a lapban megjelent, márpedig a lap a vitasorozatoknál következetesen ugyanazt a szerkesztési elvet követte: egymással különböző véleményeket ütköztetett, melyet végül a főszerkesztő a hivatalos elvárásoknak megfelelő cikkben mederbe terelt, összegzett és értékítéletet mondott.

Az olvasói levelek fontos szereppel ruházták fel a lapot: legitimálták működését, azt a vélelmet, miszerint szüksége van a magyar ifjúságnak a nevelésre, a helyes irány megmutatására, a szülő és az iskola tanácsadó, felvilágosító szerepének átvállalására.

Az IM hatalmi pozíciója abban állt, hogy a vélemények sokaságában, vagy akár egyetlen, konkrét tanácsigénylésben a mindentudó, tudásosztó, igazságtevő szerepben jelent meg. A diskurzus igazsága az IM kezében volt.

Szakértői vélemények

Az 1965-ben indult lapban meglehetősen későn, 1974-1975-től jelentkeznek rendszeresen a szakértők véleményét közlő rovatok vagy sorozatok (Beszéljük meg! 1975-től, Páros oldal 1978-tól). Veres Pál, Szilágyi Vilmos, Ranschburg Jenő, Buda Béla gyakran foglalkoznak a kamaszok szexualitásával. A szakértői megnyilvánulásokat a semleges, tárgyilagos szóhasználat jellemzi, ezért ami új és más az olvasói levelekhez, és a szerkesztői válaszokhoz képest, a dolgok nevén nevezése. Míg az olvasói levelek vallomások, addig a szakértői vélemények tudományos megnyilatkozások - a nem szakértők által vezetett rovatokban a szerkesztői válaszok sem tértek ki a testrészek és szexuális tevékenységek nyílt megnevezésére. A Válogatott magánügyek „Félmegoldás” jeligéjű levélírója például a pettingről szeretne többet tudni, a szerkesztő azonban bővebb felvilágosításért a szexuális élettel foglalkozó könyvekhez irányítja.[11]

A szakértők hivatalosabb hangvétele alól kétségkívül kivételt jelentenek Dr. Veres Pál cikkei, aki az 1980-as évek második felére az ország talán legismertebb tini-tanácsadó szexológusává vált. Legismertebb, s Hofi Géza kabaréi

10 Lásd IM, 1986. március, 26-28. o.

11 IM, 1981. január

jóvoltából is elhíresült válaszai az olvasói levelekre a Magyar Ifjúságban jelentek meg, de az Ifjúsági Magazinban is több írását lehetett olvasni – a megszokottól kicsit eltérő, lazább hangnemben. 1979-ben a Sokszemközt a szerelemről rovatban levél formájában szólította meg először a lányokat, majd a fiúkat, végül a szülőket. A „Kedves Fiam" című levélben a szerző a pettingről írva a következő hasonlattal élt: egy fiú Balatonról Budapestre utazott vonaton, és megismerkedett egy csinos lánnyal. A fiúnak Kelenföldön le kellene szállnia, de a lány még kéri, mivel olyan kellemes a beszélgetés, utazzon vele a végállomásig. Ha a fiú enged a csábításnak, és nem tud Kelenföldnél kiszállni, abból tehát baj lehet. A „Kelenföldnél kiszállok" a köznyelvben a megszakított közösülés szinonimája lett.

A szakértők új témákat is beemeltek a diskurzusba. A Tabuügyekről nyilvánosan cikkben például Ranschburg Jenő arról írt – a lap hasábjain először, 1977-ben –, hogy a 14-15 éves fiúk önkielégítést végeznek, azonban sokuknak tévesen bűntudatok is van emiatt: attól félnek, hátgerincsorvadást kapnak vagy alkalmatlanok lesznek a nemi életre, ugyanis ezzel ijesztgetik őket.[12] Buda Béla hangsúlyozta, hogy a maszturbálás elítélése a valláserkölcsből következő tévtan volt, és nagy károkat okozott:

> „Sok ember életét keserítette meg, hogy szexuális feszültségének nem tudott ellenállni és nagyon rossz lelkiismerettel, bűntudattal önkielégítést végzett. Az örömöt azután lelkiismeretfurdalás, önbizalomcsökkenés követte. Jött a fogadkozás: soha többet. A szándék egy ideig kitartott, de azután ismét erősebb lett a gerjedelem".[13]

A szerző úgy összegezte, hogy „az önkielégítés ártatlan dolog, és minél kevesebb problémát csinálunk belőle, annál észrevétlenebb és ártatlanabb marad". Nem ugyanígy vélekedett a női maszturbációról dr. Veres Pál: még 1988-ban is úgy ítélte meg egy olvasói levélre adott válaszában, hogy a női önkielégítéssel a nők az orgazmus olyan magas fokát képesek elérni, amelyet „a természetes nemi kapcsolat nem képes megvalósítani, és természetes együttlétből aligha lesz később teljes a kielégülés". Nem tartotta károsnak addig a női önkielégítést, amíg annak célja az erogén zónák felfedezése azért, hogy a nő „az ellenkező neművel kialakított szexuális kapcsolatát irányítani tudja." Az öncélú örömszerzést azonban elítélte. Azt tanácsolta a lányoknak, hogy akinek nem hiányzik a maszturbáció, az ne is próbálkozzon vele.[14]

Az Ifjúsági Magazinra alapvetően jellemző társadalmi vitákban a szakértők is fontos szerepet töltöttek be. Erős Ferenc és Szabó Ildikó például arról a vitáról végzett úttörő kutatást, amelynek témája a „Milyen a szerelem?" volt (Erős & Szabó, 1973). Az 1973-ban belső kiadványként megjelent elemzés az Ifjúsági Magazin 1972 novemberi riportja alapján azt a kérdéskört feszegette, hogy „Lehet-e az utcán csókolózni?" És szemben az IM elítélő beszédmódjával – miszerint az utcán csókolózók polgárpukkasztásból, virtusból vagy megszokásból teszik ezt –, Erős és Szabó szerint nem bűn az utcán csókolózni. Szerintük amennyiben a KISZ ifjúsági lapja ezt a jelenséget elítéli, „élemedett korú, kötögető nagyságos asszonyra emlékeztet, aki miközben a kötésminták rejtelmeiről elmélkedik, rosszallván-irigykedve sandít a fiatal szerelmesekre". Ezt a hozzáállást a szerzők nyárspolgári erkölcsnek tartották. A nyárspolgári erkölcs elítélése jól illeszkedett a korszak hivatalos beszédmódjába, amely a kispolgárokat olyan kihalásra ítélt társadalmi osztálynak tekintette, melynek értékrendszere ellentétes a szocialista emberével (a fogalom történetéről Szokol, 2011).

Érdemes felfigyelnünk a szakértői vélemények és a szerkesztői, újságírói megszólalások közös vonására: az erkölcsi kontextusra, amiben a szexualitás témája megjelenik. Az embert előszeretettel jelenítették meg úgy a lapban, mint a történelem során fejlődni képes értelmes lényt: aki kezdetben kőbaltás ember volt, majd sunyító jobbágy, kelekótya lovag, kuglifejű kispolgár lett, aki „jövő felé tapogatódzó emberszabású emberré" válhat.[15] Számos írásban egy idealizált állapot, az „érett szerelem" fogalmazódik meg célként, ahová a serdülőkori párkapcsolatoknak el kellene jutniuk. A lapban általános tendencia a szexualitásnak mint elvárt viselkedésnek, követendő magatartásmintának a tematizálása.

12 IM, 1977. július, 58-59.o.

13 dr. Buda Béla: Az önkielégítésről. IM, 1977. december, 58. o.

14 dr. Veres Pál: Doktor úr kérem. IM, 1988. június, 40. o.

15 Szántó Gábor: Se prédikáció, se szemhunyás. A szex nevű tabu. IM, 1975. március, 15. o.

A vitasorozatok

Az Ifjúsági Magazinnak indulásától kezdve az volt a koncepciója, hogy közvetlen kapcsolatot építsen ki a fiatal olvasókkal: az ő leveleik, kérdéseik, hozzászólásuk a folyóirat számainak számos rovatát és oldalát megtöltik. A szexualitásról és a párkapcsolatokról a viták az 1960-as évek közepétől az 1980-as évek végéig ugyanolyan metódussal zajlottak. Első lépés: a szerkesztők kiválasztanak egy témát, amelyről riportokat közölnek, és az olvasókat hozzászólásra bíztatják. Második lépés: az olvasói levelek közlése. Harmadik lépés: a szerkesztői vitazáró, amely értékítéletet, a helyes és helytelen magatartás szétválasztását tartalmazza, és nem maradhat el a tanácsadás sem (például meg kell ismerni a másikat, a szex nem lehet cél, csak eszköz a szerelem kiteljesedésében).

A következőkben kiemelünk az IM történetéből néhány vitasorozatot, hogy a szexualitás témájának társadalmi szintre emelt diskurzusát jobban megismerjük.

A kezdetek – őszinte beszéd a szerelemről

Jól mutatja a nevelő szándékot már az első, szerelemről szóló cikksorozat. 1966-ban S. József kiskunfélegyházi olvasóra hivatkozva, aki szerint a szerkesztőségnek „Ámor számára is helyet kell biztosítani” a lapban, cikksorozat indult „Beszéljünk őszintén a szerelemről” címmel.[16] A vitaindítóban hozzászólók szerint a diákszerelem a „szerelmesek belső vonzalma”, „nem cipőpaszta”, amit reklámozni kell, tehát a fiatalok ne csókolózzanak az utcán.[17] A fiatalon kötött házasságot is meggondolatlanságnak tartották, mert abban az életkorban a felnőtt életre kell készülni és nem a nemiségre koncentrálni. Az egyik hozzászólónak azért kellett férjhez mennie, mert amikor barátja édesanyja szanatóriumba került, ő két hétre hozzájuk költözött, de ezt a szülei előtt titokban tartotta. Amikor kiderült, a segédmunkás lány édesapja éktelen haragra gerjedt és kitagadta. Ezután gyorsan összeházasodtak, de az apa nem békélt meg a helyzettel.[18]

Az 1966 áprilisi számban egy fővárosi gimnázium III/A osztályában végzett közvéleménykutatás eredményeit tárták az olvasók elé.[19] Egy hozzászóló arra hívta fel a figyelmet, hogy más megítélés alá esnek a fiúk és a lányok – tehát nincs egyenjogúság e téren: míg tisztességtelennek tartják azt a lányt, akinek kisebb-nagyobb szerelmi kapcsolatai vannak, addig az apák büszkén beszélnek fiaik hódításairól mint szükséges tapasztalatszerzésről és dicsőségről.[20] Egy másik hozzászóló szerint szerelemről és szexualitásról beszélni nehéz: vagy drasztikusan, vagy orvosi szaknyelven, vagy vagány stílusban lehet. Nehezményezte azt is, hogy a köznyelvben még egyáltalán nem elfogadott kifejezés az „együttjárni valakivel”, pedig azt mégsem mondhatja a lány választottjára, hogy „lovagom”, a fiú pedig azt, hogy a „szívem hölgye” – ezt régimódinak tartották volna.[21]

A vitazáróban a főszerkesztő arra a megállapításra jutott, hogy „a lány vagy a fiú arcvonásai, szeme fénye, hangja izgalmas elektromosságot indukál társában – ez mindenképpen titokzatos jelenség.”[22] Ideális serdülőszerelemnek azt tartották, amely magasabbrendű kézfogással jár együtt: „amikor nem mindegy, miért fogják a fiatalok egymás kezét, és ha együtt haladnak, nem mindegy, merre tart az útjuk”. A főszerkesztő elítélte azt a testi kapcsolatot, amely „igazi vonzalomtól, szerelemtől mentesen, sportos játékossággal, szenvtelen felelőtlenséggel fejlődik ki.” Igaz szerelem esetén is a szexuális kapcsolatot 18 éves koron túl tartották „természetes szükségletnek”.[23]

16 Beszéljünk őszintén a szerelemről. IM, 1966. március, 5. o.
17 Beszéljünk őszintén a szerelemről. IM, 1966. március. 9. o.
18 Beszéljünk őszintén a szerelemről. IM, 1966. március. 9. o.
19 Somos Ágnes: Ők tudják, mi a szerelem? IM, 1966. április, 5-10. o.
20 Somos Ágnes: Ők tudják, mi a szerelem? IM, 1966. április, 6. o.
21 Somos Ágnes: Ők tudják, mi a szerelem? IM, 1966. április. 9. o.
22 Ők tudják, mi a szerelem? Véleményünk egy őszinte beszélgetésről. IM, 1966. augusztus. 2-5.o.
23 Ők tudják, mi a szerelem? Véleményünk egy őszinte beszélgetésről. IM, 1966. augusztus. 2-5.o.

Hogyan vesztetted el?

1973 októberében egy 17 éves lány levelét közölte az IM, amelyet aztán a Kedves IM rovatban hosszú, több, mint egy évig tartó vita követett. A párbeszéd akörül bontakozott ki, hogy: „Minden srác elvárja a testi kapcsolatot, ugyanakkor a fiúk kijelentik, hogy csak szűz lányt vesznek feleségül.", és hogyan lehet ezt az ellentmondást feloldani. 1975 januárjában zárszót közöltek „Éretlen szerelem? Éretlen szerelmesek!" címmel, amelynek már a címe is sugallja az ifjúság erkölcsi állapotának elégtelen mivoltát, nevelésének szükségességét. A vitában elhangzottak pro és kontra érvek azzal kapcsolatban, szűznek kell-e lennie a menyasszonynak az esküvőn. A lányok közül értelemszerűen azok foglaltak amellett állást, hogy szűzen házasodjanak, akiknek még nem volt kapcsolatuk. Abban egyetértettek a hozzászólók, hogy randizzanak, járjanak együtt a tizenévesek, csak abban nem, mikor kezdjék ezt. A randevúzást olyan iskolának tartották, amelyet mindenkinek ki kellett járnia a felnőtté váláshoz. Ez az ábrázolásmód megegyező a hivatalos társadalomképpel, mely szerint az ember életszakaszai során fejlődik, míg végül szocialista emberré nem válik. Az IM a vita zárásául Szilágyi Vilmos cikkét közölte,[24] melyben a nemi élet erkölcsi problémaként jelenik meg: „a szerelem által motivált nemi kapcsolat erkölcsileg is értékesebb", írja a szakértő. Szerinte az erotikát a kapcsolatban a fiúk kezdeményezik, ennek két okát látta: a fiúk „szükségleteinek hevességét" és a hagyományt, mely szerint a fiúknak illik kezdeményezniük, nem a lányoknak. Éretlen szerelemnek azt tartotta a szerző, ahol a párkapcsolat aszimmetrikus, a partnerek egyenlőtlenek vagy túlidealizálják egymást. Arra a kérdésre, mikor kezdődjön a nemi élet, a szakértő azt a választ adta, hogy ez egyénenként változó, azonban akkor, amikor a „nemi kapcsolat a partnerek önként és felelősségtudattal vállalt, kölcsönösen előnyös szerelmi kapcsolata".

Mennyiben változott meg a lap beszédmódja a szexualitásról az 1980-as években? A „Hogyan vesztetted el?" című, 1982-es vitát már úgy harangozták be, hogy „változnak az idők, változnak a szokások" és „sokak számára olcsó préda a szüzesség, amitől minél hamarabb meg kell szabadulni". A magazin az addig már jól bevált metódus szerint járt el. Először riportokat közölt, ahol néhány lány és fiú elmesélte a saját történetét, majd hónapokon keresztül, külön rovatban jelentette meg az e témához beérkezett olvasói leveleket, végül a szerkesztőség összegző, értékelő cikke zárta a vitát. Az IM a levelek közlésekor ebben az esetben is a vélemények ütköztetésére törekedett. Néhány példát idézünk. A meginterjúvolt lányok és a tollat ragadók egy része sok rossz tapasztalatról számolt be. Az egyik riport szerint a „cérnavékonyra tépett szemöldökű", „Play Jazz" feliratú pólót viselő 14 éves leányt diszkó után hárman erőszakolták meg a taxiban, köztük barátja, Lósznya is, akivel azóta is együtt járt. Ezzel szemben a riadt mosolyú, világoskék batisztblúzt viselő pedagógus szimbolizálta a hiszékeny áldozatot, aki két hónap együttjárás után „adta oda magát" Pistának, mivel a fiú azt mondta, úgy nem tudja feleségül venni, ha nem biztos abban, összeillenek-e szexuálisan. Aztán otthagyta őt egyik napról a másikra. A „vérző szív" jeligével író, önmagát kiábrándultnak tartó fiatalember arról panaszkodott, hogy a lányok túl rámenősek, és a feje tetejére fordul a világ, ha ez így folytatódik. Neki nagyon rossz emlék volt szüzességének elvesztése, mivel a lány, "akivel kritikus helyzetbe került, nem is tetszett" neki, de győzött a nő rámenőssége. A „Szűz férfi" jeligéjű hozzászóló büszke volt arra, hogy 19 évesen szűz volt, pedig nem „nyomorék, beteg és rút", „csak igényes", aki nem akarja, hogy „olcsó libák bemocskolják", hanem a „tiszta, gyöngéd, értelmes, igazi nő"-re várt. E levelek akár bele is illettek volna egy 1970-es évekbeli lapszámba is, azonban szókimondását tekintve az már nem, amelyben egy fiú arról számolt be, hogyan önkielégített a WC-n, miközben „filmszínésznőkre, ismerős szomszédasszonyokra" gondolt. Barátaival megbeszélte a történteket, és a maszturbálást mindannyian „egészségtelen, primitív szokásnak" tartották. Szüzességét ez a levélíró végül nem első szerelmével vesztette el, hanem egy átmulatott éjszaka után egy nála öt évvel idősebb nővel egy kapualjban (mivel nem mehettek fel a nő albérletébe). Egy női levélíró viszont arról számolt be, hogy ő megsiratta a szüzességét, mert szerinte a nő felnőtté válása nem a személyi igazolványhoz, hanem az első együttléthez kötődik. Úgy jelenítette meg, hogy ő tiszta szerelemben veszítette el ártatlanságát, és másnak is ezt ajánlja. „Judit és Sándor" harmonikus együttlétekről számolt be. Bár a lány eleinte nem akart szerelmeskedni házasság előtt, mégis nyolc hónap együttjárás után „megtörtént a dolog", és azóta rendszeresen „együtt voltak", amikor szüleik nem tartózkodtak otthon.

Láthatóan az IM célja a tabudöntés és ezáltal a nyílt társadalmi párbeszéd létrehozása, ugyanakkor az eltérő tapasztalatokból és véleményekből olyan polémiát szándékoztak felmutatni, amelyben helye és funkciója van a lap

24 IM, 1975. február, 44-45. o.

„felettes” beszédmódjának és értékítéletének. A fél évig tartó vita végén a főszerkesztő zárszavában úgy vélte, hogy darázsfészekbe nyúlt a témával, de ifjúsági lapja feladatának tartotta e tabu ledöntését, mivel a leginkább érintett korosztályról szólt a vita. Szerinte a „kamaszok többet tudnak, mint azt a felnőttek gondolják, és kevesebbet, mint amennyit tudniuk kéne”. A cél, amelyet megvalósíthatónak tartott, a gyorsan fejlődő világhoz igazítani saját fejlődésünket és a szocialista társadalomét is. Meg kell tanítani arra a fiatalokat a szerző szerint, hogy a veszélyeket elkerüljék, és a páros örömökre alkalmassá váljanak. A cikket, mint több ízben a szexualitással kapcsolatos vitasorozatok végét, a témáról szóló könyvek listája zárta, melyeket a szerző a könyvtárból ajánlott kikölcsönözni az olvasóknak.

„Egy vagy mindegy”

1981 novemberében vitaindító riportot közölt az IM arról, fontos-e a fiataloknak a komoly kapcsolat, majd „Egy vagy mindegy” jeligére várta a hozzászólásokat. A szerkesztőség arra volt kíváncsi, „felhagytak-e a fiatalok az ’igazi’, a ’nagy ő’ keresésével”? A decemberi számban még nem a beérkezett levelek, hanem négy, fényképes interjúalany véleményével folytatták a témát, majd januártól közölték az olvasói hozzászólásokat, s több tucat élménybeszámolót szerelmi csalódásokról, véleményeket megcsalásról, őszinteségről. Fél év után a „tanulságos vita” lezárásának[25] az volt az oka, hogy „senki sincs, aki a ’mindegy’ pártján állna, minden levélíró az ’egyre’ voksol.” A szerkesztői zárszóból kiderül, hogy az egész vitasorozat alapja, indításának oka a feltételezett erkölcsi romlás. „Márpedig nem lehetnek kevesen a ’mindegy’ pártiak” – írja az újságíró, bár a levelekben közvetlenül ilyen állásponttal nem találkozhatunk, a vitazáró cikk mégis emiatt, az elítélendő normarendszernek a feltételezett megnövekedett számú képviselői miatt született. Az újságírói összegzés időnként szarkasztikus hangvételű, ami kétségtelenül a saját álláspontjának meggyőző erejét segíti („mandulaműtéthez hasonló csókokkal fojtogatja partnerét”, vagy „randevú-tablettának” nevezi a fogamzásgátló gyógyszert), s ugyancsak a meggyőzés céljából gyakran használ metaforákat („halak”, értsd kiszemelt lány/fiú, „akiket vissza kell pottyantani, akik csak megkóstolták a csalit, … akik nem is voltak halak, hanem maguk is horgászok”).[26]

Régi és új – tabuk és a szexuális erkölcs

Egy olyan társadalomban, amelynek hivatalos diskurzusaiban központi szerepet játszik a szocializmus építése, ott a fiatalokat – elsősorban a korabeli médiumok és oktatási intézmények segítségével – a szocialista erkölcsnek megfelelni vágyó emberré kell formálni. A népességpolitikai feladatokról szóló 1040/1973. (X.18.) számú minisztertanácsi határozat – többek között – a következőket fogalmazta meg: „A lakosság, különösen az ifjúság körében sem mennyiségében, sem minőségében nem elég elterjedtek azok a biológiai, egészségügyi, etikai, morális ismeretek, amelyek elengedhetetlenek a harmonikus, kívánatos emberi kapcsolatok, a kiegyensúlyozott családi élet megteremtéséhez…” A határozat átfogó felvilágosító programot írt elő „az egészségügyi családtervezési ismeretek szervezett oktatásának bevezetése érdekében”.

A „nem elégséges etikai, morális ismereteken” szeretne változtatni az IM is, ezért „küldetéstudatában” fontos helyet kapott a „mai” szexuális erkölcs megalapozása. Mi olvasható ki a cikkekből, hol húzódik a régi és az új elvárásrendszer határa, egyáltalán mit jelent a szexuális erkölcs a hetvenes és a nyolcvanas években? A következőkben az érzelmek és a testi kapcsolat viszonyát boncolgató írásokból emelünk ki néhány példát.

Az 1970-es évek elejétől rendszeresen jelentkeztek a testi és lelki szerelem ügyeire szakosodott rovatok, mint a Boldogság – becsület – bizalom, melynek visszatérő témája, hogy a lány mikor „adja oda magát” a fiúnak, mikor és milyen körülmények között veszíti el a szüzességét, ki számít érett szexuális partnernek.

Az 1975 márciusi számban a „Se prédikáció, se szemhunyás” című főszerkesztő-helyettes által írt cikk családtörténeti távlatokba helyezte azt a folyamatot, ahogyan a tabusított szexből felszabadult, modernnek tartott szex vált:

25 IM, 1982. június, 8-10.

26 IM, 1982. június, 9. o.

> „nagyanyám még bűnnek tartotta (…) hogy nagyapó előtt vette le a felsőszoknyáját. Apám még természetesnek tartja, hogy ami neki jó, az anyámnak is úgy jó. A húgom három fiúval cicázik, órarend szerint jár randevúra."[27]

„Furcsa tabu a szex" – hangsúlyozta az újságíró, és érveit ellentétpárok köré építette, amelyben egyik véglet a romantikus szerelemábrázolás volt, a másik a nyers erotika. Olvasóját megszólítva, így bizalmasabbá téve a hangnemet így érvelt: „nevettél mosdatlan vicceken (…), olvastál könnyektől is finomkodó kézcsókoktól nedves „szerelmes történeteket", de suttyomban belelapoztál pornómagazinokba is."[28] A cikk apropóját azonban nem csupán a szexualitást övező tabu kibeszélési szándéka adta, hanem kedvcsináló célja volt az iskolákban kísérleti jelleggel 1975-ben bevezetett „felkészítés a családi életre" tantárgyhoz. A fent említett határozat kötelezővé teszi a családtervezéssel kapcsolatos ismeretek beépítését az oktatási rendszerbe, és kimondja, hogy „haladéktalanul meg kell kezdeni a tanulók szexuális nevelését."

Ekkoriban a házasulandóknak is részt kellett venniük kötelező, házasság előtti tanácsadáson, amelyet kórházi körülmények között, a Nővédelmi Tanácsadó rendelőjében végeztek.[29] Az újságíró meginterjúvolta a tanácsadó orvosnőt, aki az V. kerületben házasságot kötőket készítette fel a házaséletre. Az orvosnő statisztikája szerint az átlag házasulandók 3-6 hónappal megismerkedésük után „létesítettek szexuális kapcsolatot", és két-két és fél évvel később házasodtak össze.

Ranschburg Jenő állandó rovatában (Beszéljük meg!) is foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy a fiatal párok mikor kezdjenek szexuális életet élni.[30] Előbb vagy utóbb? E cikkében ő is szembeállította az új világot a régivel, „hagyományos" és „új" szexuális erkölcsöt, ahol ez utóbbi „tisztességes és érett viselkedést" jelent. Kitért az általa státusz-szexnek nevezett jelenségre is: eszerint a fiú presztízse, saját csoportjában elfoglalt helye (státusza) annál nagyobb, minél több lányt hódított meg. A skalpvadászokat „beteg lelkű, szánalmas figurák"-ként „fölényes és nyegle Don Juanok"-ként jellemezte, akik több partnert „futtatnak egyszerre" és erotikus diadalukért „kétes értékű elismerés-morzsákat zsebelnek be" társaiktól.

Az Egészség rovat 1976 szeptemberében közölt cikket a nemi életről.[31] A szerző definiálta, mi a szerelem: „az ember érzelmi világában (…) jelentkező, gyakran heves erővel feltörő érzés, ami lényegében független az akarattól", és mi a nemi élet: „testi aktus, ami a nemi ösztön késztetésére egy férfi és egy nő testi egyesülését jelenti". A szerelem nélküli szexet a cikk szerzője károsnak tartotta: úgy vélte, előbb-utóbb „lelki kielégületlenségi érzést, kiábrándulást, csalódást okoz" – persze a lányok szemszögéből. Mert ha egy lány rájön arra, hogy csak „azért" kellett a fiúnak, meggyűlöli és önmagából is kiábrándul. E megközelítésmód szerint a fiúk képesek ösztönös nemi életre, míg a lányok nem: csak érzelmi megalapozottsággal. Legbiztonságosabb nemi életnek a házasság keretei között folytatottat tartották.

Az 1975 májusi számban Ranschburg Jenő a Beszéljük meg rovatban még egyszer visszatért az utcán csókolózó párok látványára.[32] A pszichológus úgy jelenítette meg önmagát, mint aki kicsit röstelkedik a véleménye miatt, de őt magát is zavarja e jelenség. Ugyanis a szerelem intim kapcsolat, amely nem a hivalkodásra, hanem a bensőségességre törekszik szerinte. A szerző figyelve a „csúcsforgalmi csókolózókat" arra jutott, hogy ezek a fiatalok rutinszerűen állnak meg időnként, és mozdulataik, ahogy átölelik egymást, az rutinszerű, óramű pontossággal kiszámított, nem nagy szerelemről tanúskodik. A szerző azonban bevallotta azt is, lehet, hogy az irigység beszél belőle. Cikkében erkölcsi rangsort állított fel, amelyben kisebbik rossznak tartotta az utcán csókolózó fiatal párokat, és nagyobbik rossznak azokat a meglett korú férfiakat, akik titokban mások feleségével szeretkeznek.

A csókolózás témája még az 1980-as években is visszatérő volt a levelezési rovatban, ugyanis a levélírók gyakran érdeklődtek arról, hogyan kell csókolózni. Az 1986 júniusi számban közölt részletes csókolózási tanácsok az első csókot feledhetetlen, emlékezetes pillanatként jelenítették meg, amely nem mindegy kivel és hogyan történik meg.

---

27 Szántó Gábor: Se prédikáció, se szemhunyás. A szex nevű tabu. IM, 1975. március, 15. o.

28 Szántó Gábor: Se prédikáció, se szemhunyás. A szex nevű tabu. IM, 1975. március, 16. o.

29 Szántó Gábor: Se prédikáció, se szemhunyás. A szex nevű tabu. IM, 1975. március, 18. o.

30 dr. Ranschburg Jenő: Skalpvadászok. IM 1975. június, 24-25. o.

31 Tetőtől talpig. A nemi életről. IM, 1976. szeptember, 19. o.

32 Ranschburg Jenő: Beszéljük meg! Szerelem és kihívás. IM, 1975. május.

Fontosnak tartották, hogy a cigarettázók csók előtt fújják ki a füstöt, a rágógumizók vegyék ki a rágót a szájukból, és a büdös lehelet elkerülése végett naponta háromszor mossák „agyaraikat". A lányok lehetőleg ne rúzsozzák a szájukat, még csókálló rúzzsal sem. Csók elején nem érdemes kapkodni. Ne azt képzeljék a fiatalok, hogy „egy asztalhoz rögzített pohárból kell kinyalni a mézet". És a csókolózást ne képzeljék a felek mandulaműtétnek sem, tehát bár vendégeskedhetnek a másik szájában, de ne erőszakosan. Azt is tanácsolták, hogy náthásan ne csókolózzanak a fiatalok. Nem tanácsolták a feleknek, hogy végig csukva legyen a szemük, attól viszont óva intették őket, hogy nyitott szemmel már nem a másikat, hanem a televíziót nézzék.[33]

A régi és az új szemlélet ütköztetése az olvasói levelekben is tetten érhető. Az 1977 januári „Kedves IM" rovatban az egyik hozzászóló, H.B. Balatonlelléről – aki 19 évesen még szűzlány volt - elítélően írt arról a barátnőjéről, aki modern lánynak vallotta magát, és mindenkivel lefeküdt, akinek farmernadrágja volt.[34] Egy másik levélíró, G. M. erkölcsi és egészségi indokokkal érvelt amellett, miért ne adják oda magukat a lányok: fiatalon egészségügyileg veszélyes a nemi kapcsolat, és azt nem veszi el senki feleségül, aki érzelem nélkül, ismeretlenekkel lefekszik.

1985 májusában dr. Veres Pál egy olvasói levél kapcsán visszatért arra kérdésre, létezik-e hivatalos álláspont a házasság előtti nemi életről. Az orvos szerint hivatalos nem létezett, csak félhivatalos, amit legjobban szerinte Cseh-Szombathy László családszociológus fogalmazott meg 1979-ben Családszociológiai problémák és módszerek című kötetében: „A szocialista társadalom erkölcsi követelményei tudomásul veszik a biológiai és pszichológiai akcelerációt, amelynek következtében a mai fiatalok előbb válnak nemi életre éretté, de ugyanakkor azt is, hogy a tanulmányi idő meghosszabbodásával a fiatalok nagy részének nincs lehetősége arra, hogy mint kereső, önálló családot is alapíthasson szexuális partnerével."[35]

Test-elvárások

Az 1980-as évek elejétől az erkölcsi elvárások és az egyre frivolabb témák furcsa kettőssége jellemzi a lapot. Nudizmus, topless, Aids és óvszerreklám, a szexshopok megjelenésén keresztül követhetjük nyomon a Kádár-rendszer erózióját.

Nudizmus

A nudizmusról először 1980-ban olvashattunk az Ifjúsági Magazinban, a szerző az NDK FKK-s (Freie Körper Kultur) strandélményeiről számolt be.[36] „Az első tíz perc felejthetetlen. Igyekeztem lazán lenni, mintha az Alexander Platzon sétálnék." – idézi fel Szántó Gábor, a cikk szerzője a meztelenül töltött élményt. A képes tudósítás az NDK-ban a meztelen fürdőzést szabályozó 1956-ban született minisztertanácsi rendelettel kezdődik, majd a hivatalos állásfoglalást összekapcsolja a cikk a nudizmust kedvelő és természetesnek tartó állampolgárok véleményével. A két szint között közvetít és magyarázza a hazai szemmel szokatlan keletnémet szokást a magyar újságírónak kísérője és útikalauza, a minisztérium munkatársa.

Két év múlva Szántó Gábor már az első magyar nudista strandról, a délegyházi kezdeményezésről tudósított.[37] A témát beharangozó hátoldalon két meztelen kamasz, egy fiú és lány látható háttal, a következő szöveg kíséretében: „nem erkölcsi, hanem anyagi kérdés a nudizmus". Mit üzen ez a merész kijelentés? Egy modern társadalom képét közvetíti, amely képes a tabukat levetkőzve, nyíltan és egészséges, felnőtt módon viselkedni.

A szerző szerint a keletnémet nudistákról szóló cikke inspirált többeket, hogy létrehozzanak egy klubot, és az „illetékesek nyakára járva" legalizáljanak számukra egy helyet. A cikk szerzője kezdetben szkeptikusan állt a javaslathoz, mondván „született leselkedők vagyunk". És, bár e véleményét önkritikusan felülbírálja, a szöveget kísérő fotók

33 IM, 1986. július, 60. o.

34Kedves IM! IM, 1977. január, 62. o.

35 Doktor úr, kérem. Veres Pál válaszai. IM, 1985. május, 61. o.

36 IM, 1980. július, 45-46. o.

37 IM, 1982. október, 47-49. o.

egyikén távcsővel kukkoló idősebb úr látható. A cikk azonban nem ironikus, a szerző saját bevallása szerint „drukkol" a nudistáknak, hogy elérjék céljukat, és legálisan élvezhessék meztelenül a strandolást. „Tömegmozgalomnak" nevezi a lelkes naturisták kezdeményezését, és amellett, hogy a szervezési nehézségeket veszi számba, nem maradhat el az erkölcsi nevelés: az újságíró viselkedési kultúránk elmaradottságára is kitér, mikor megjegyzi, a nudista strandok közönségének „meg kell tanulnia viselkedni", megfelelően érettnek kell lenniük a fürdőzéshez meztelenre vetkőzőknek.

A szerző 1986-ban még egyszer visszatért Délegyházára, pontosabban a nudizmus témájához – most azonban elkeseredett hangvételű cikkében csalódottságának adott hangot.[38] Augusztus 20-i ünnepen látogatott el (Karalyos József fotóssal) az egyetlen magyar, akkor már három éve legálisan működő naturista strandra. Csalódottságának oka, hogy a nudizmus látványosságba fulladt, talponállók, és szépségverseny rombolja – a cikk szerint – ember és természet egészséges kapcsolatát. Érdemes kiemelni Szántó Gábor „Meztelen béke" címmel megjelent írásában a kommunista politikai mozgalmak asszociációját keltő interpretációt: „illegalitásban" eltöltött éveknek, „háborúnak" és „forradalomnak" látja a délegyházi nudista hely legalizálásának folyamatát (saját szerepét pedig „haditudósítónak").

1985-ben a topless kapcsán, fényképes riporttal tértek vissza a meztelenség témájára.[39] A cikk írója elmerengett azon, hogy miért nem divat a melltartó, és miért fordul elő az gyakran, hogy nyilvános helyeken, presszókban, az áttetsző trikók-blúzok mögött szinte mindennapos látvánnyá váltak a „szinte mezítelen nő keblek". Ehhez képest a toplesst az újságíró már csak egy további lépésnek tartotta, amit három budapesti strandon engedélyeztek is. A toplessező nők a Palatinuson arra panaszkodtak az újságírónak, hogy a tucatnyi lányt kb. 50 férfi vette körül, akik csak akkor nem bámulták őket, ha beálltak a büfésorba, mert elfogyott a sörük. Az újságíró a közönség éretlensége miatt javasolta, hogy jövőre ne legyen topless a strandokon, főként úgy, hogy elkerítenek e célra helyet.

AIDS és óvszer

Az 1986 januári számban az újságíró arról írt cikket, hogy az AIDS megelőzésének leghatásosabb módja a gumióvszer, azonban nem is olyan könnyű beszerezni.[40]A Déli pályaudvarnál levő illatszerboltban nem volt kitéve az óvszer, kérni kellett. A boltvezető – kávéját kavargatva – ezt azzal indokolta, hogy a termék nem piacképes. Cseh és NDK termék volt kapható, maszek illatszerboltban japán és nyugatnémet. A cikk végkövetkeztetése az volt, hogy aki partnere hűségéért nem meri tűzbe tenni a kezét, legyen inkább „páncélos lovag", ugyanis a vékonyka gumióvszer megvédheti.

1989 áprilisában Czeizel Endre nyilatkozott a lapnak a gumióvszer hasznosságáról. Feltételezve, hogy van olyan olvasó, aki nem is látott gumióvszert, részletes leírást adtak az eszközről: „igen vékony és nyújtható, tartós kaucsukból készülnek. Teljesen kiterítve hosszuk 18-20 cm, átmérőjük 4-5 centiméter." A cikkhez óvszerutalványt is mellékeltek.[41] Érkezett is felháborodott olvasói levél, amelyben egy tanár a tájékoztatást többnek tartotta a szükségesnél és hasznosnál.[42]

Ösztönöz és értékel - konklúziók

A fiatalok szexuális magatartása és felvilágosítása az 1960-as évek végétől fokozatosan „üggyé" vált a lapban, a róla való beszéd társadalmi szükségességként jelent meg, miközben mindvégig megmaradt kordában tartásának igénye is. Ez a kettősség határozta meg az egész időszakban az Ifjúsági Magazin viszonyát a testiség és szexualitás témájához: az „ösztönző" és az „értékelő" mechanizmus együtt hozta létre foucalt-i értelemben „a szexualitás szabályozott igazságát" (Foucault, 1996: 74).

Az „ösztönző" mechanizmuson a lap tematizációs törekvését értjük, azokat az eljárásokat, amelynek eredményeként az IM a párkapcsolatok és a szexualitás fórumának tekinthető. Az IM célja a köz érdekében a szexualitásról való

38 IM, 1986. október 16-19. o.

39 Toples(s)ben. IM, 1985 szeptember, 29-31. o.

40 Sombor Judit: Páncél az AIDS ellen (is). IM, 1986. január, 62. o.

41 Amit a gumióvszerről tudni kell. IM, 1989. április.

42 IM, 1989. június, 54. o.

beszéd felszabadítása, diskurzusként megjelenítése – vitákon, hozzászólásokon, olvasói leveleken, szakértői cikkeken keresztül. Többek között az „ösztönző mechanizmusnak” köszönhetően, ahogy haladunk előre az IM évfolyamaiban, úgy gyarapodik a testiség és a szexualitás: a viszonylagos burjánzást mutatja a témáról szóló írások számának növekedése, a dolgok egyre nyíltabb megnevezése, és a vizualitás is. Az ösztönző mechanizmus tehát a szexualitásról való beszéd előállítása: az IM szavakba önti a párkapcsolatokkal és a testiséggel kapcsolatos tudást.

Az „értékelő” mechanizmus a kontrollra utal: a lap írásaiban irányt mutat, helytelenít, elutasít, helyesel, támogat, ösztönöz. Ez természetes, mondhatjuk, hiszen elsősorban kamaszoknak és fiataloknak szóló újságról van szó. Az igazán sajátos azonban az, ahogy a párkapcsolatokról és a szexualitásról szóló beszédet egyidejűleg társadalmi szintre emelték és szabályozták. Még egy példával illusztrálva, hogyan érvényesült a nevelő szándék: az 1970-es évek végén a párválasztásról szóló cikkben azt ajánlotta az újságíró, hogy „tudatos mérlegelés” után döntsön a fiatal, kit választ társául. Hat pontban összefoglalta az általa legfontosabbnak tartott eljárást, amely bizony komoly terepmunkát igényelt a fiataltól, ha be akarta tartani az elvárt magatartást. „Tanulmányozzuk a partner családját”, javasolta a cikk, „figyeljük meg a kiválasztott személy magatartását kritikus helyzetekben”, és „jó előre tisztázzuk igényeinket”.[43]

Az Ifjúsági Magazin úgy vált a rendszer igényeihez igazított nyilvánosság színterévé, hogy felkínálta a szexualitás témáját, és rögvest „pártfogásába” is vette. Vállalta az elhallgatott területek felszínre hozását, és így tabuk ledöntését (jó példa erre a szüzesség elvesztéséről indított vitasorozat 1982-ben), de egyúttal keretek közé szabta és kijelölte a megszólalás és az elvárt magatartás normáit.

Az IM vállalta a szexualitásról való beszéd hiánypótló szerepét abban a rendszerben, ahol az arról folyó beszédnek nemcsak a témái, de a szavai is hiányoztak. Ugyanakkor ez a – lap szerint – létező tudásszükséglet kielégítése nem nélkülözhette a megnyilatkozás szabályozását, valamint a párkapcsolatokra, testi szerelemre vonatkozó útmutatásokat, vagyis a „diskurzus igazságának” letéteményesi szerepében is megjelentek a lapot előállító újságírók.

Irodalom:

Cseh-Szombathy László (1979): *Családszociológiai problémák és módszerek.* Budapest: KJK.

Erős Ferenc & Szabó Ildikó (1973): *Milyen a szerelem? (A fiatalok szexuális erkölcséről az Ifjúsági Magazin néhány cikke kapcsán).* Budapest: Ifjúsági Lapkiadó Vállalat, információs osztály. I. évf. 1. sz.

Foucault, Michel (1996): *A szexualitás története. A tudás akarása.* Budapest: Atlantisz.

Foucault, Michel (1998): A diskurzus rendje. In: Foucault, Michel: *A fantasztikus könyvtár.* Budapest: Pallas – Attraktor.

Glózer Rita ((2007): Diskurzuselemzés. In: Kovács Éva (szerk.): *Közösségtanulmány.* Budapest & Pécs: Néprajzi Múzeum & PTE, BTK.

http://rimretro.hu/doc.php?id=40 Utolsó letöltés 2012. augusztus 1.

McLellan, Josie (2011): *Love in the Time of Communism*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sipos Balázs (2007): Médiatörténet és az elbeszélt történelem. In: Bajomi-Lázár Péter & Monori Áron (szerk.): *A rendszerváltás és az újságírók*. Budapest: Antenna Könyvek.

Szokol Réka (2011): Kispolgárok. Fogalomtörténeti vázlat. *Múltunk*, 2. sz.

43 IM, 1978. március, 58-59.o.